

**КОНЦЕПЦИЯ
ЗА ВОДЕЩИ СТОЛИЧНИ
МУЗЕИ**

СЪДЪРЖАНИЕ

I. КУЛТУРНОТО БОГАТСТВО НА СТОЛИЦАТА3
II. СЪВРЕМЕННИ ТЕНДЕНЦИИ4
III. АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ6
IV. ЦЕЛИ НА КОНЦЕПЦИЯТА8
V. ПРЕДЛОЖЕНИЯ10
1. Предложение за Музей за историята на София в бившия Княжески дворец.13
2. Предложение за Национален музей на визуалните изкуства в кв. 50015
3. Предложение за Национален музеен комплекс „Арсенала”20
4. Предложение за Музей на тоталитарното изкуство21
VI. ЗАКЛЮЧЕНИЕ22

ВИЗУАЛИЗАЦИИ

Настоящата Концепция за водещи столични музеи се предлага от Министъра на културата на вниманието на Министерския съвет на Република България.

Концепцията включва предложения за нова териториална организация и реструктуриране на някои водещи столични музеи във връзка с цялостното културно богатство на Столицата и неговата роля за устойчивото развитие на столичния град като европейски културен център.

Концепцията е отворена за бъдещо развитие. Тя предлага един съвременен начин на мислене в духа на световните и европейските тенденции за подход към културното наследство. На тази основа етапно ще бъде оптимизирана териториалната организация и на останалите столични музеи, според съществуващите възможности за това.

I. КУЛТУРНОТО БОГАТСТВО НА СТОЛИЦАТА

София е разположена на един истински културен кръстопът в мрежите на европейските културни маршрути и на културните коридори на Югоизточна Европа. Това местоположение е създало условия тук да бъде акумулирана една истинска съкровищница от културни ценности: материални и нематериални, движими и недвижими.

София притежава около 1 400 недвижими културни ценности (само в Централната градска част – 840), групови културни ценности от национално значение – резервати („Сердика-Средец”, „Борисова градина”), включени в един интегрален градски пейзаж с „дух на мястото” и неповторима идентичност. Общата характеристика на това културно наследство е:

- Богата историческа стратификация на един истински „вечен град”, включващ пластове от Античността и Средновековието до наследството на 20 век и най-новата история;
- Изразително отношение на града към природата в града (паркове, функции, свързани с минералната вода, озеленени булеварди и др.) и в неговия непосредствен природен контекст;
- Плурализъм на културното наследство: стилон, религиозен, етнически, допускащ зони, в които хармонично съжителстват различни религии, етноси и естетически концепции;
- Живи традиции, вярвания, артистични и интелектуални прояви в едно културно средище.

Съществуват основания да се предполага, че тези особености на столичното културно наследство, които най-пълно се проявяват в

градското историческо ядро, притежават „извънредна универсална стойност“ – предпоставка за евентуално номиниране на част от историческия център на София за вписване в Листата на Световното културно наследство. Общият устройствен план на София прави такова предложение.

В същото време София е средище на силно развита музейна мрежа, която включва забележителни колекции от общо около 1 400 000 движими културни ценности в рамките на 14 национални музея с 4 филиала; 2 общински музея; 8 къщи-музеи и 3 специализирани ведомствени музея.

Това културно богатство трябва да бъде оценявано в светлината на съвременната визия за културното наследство и неговата роля за обществото.

II. СЪВРЕМЕННИ ТЕНДЕНЦИИ

През последните десетилетия сме свидетели на една забележителна еволюция в представите за културното наследство и неговата съвременна роля. Тази еволюция е отразена в редица международни документи, ратифицирани от България: Конвенция за опазване на Световното културно и природно наследство, 1972 г.; Конвенция за защита на архитектурното наследство на Европа, 1985 г.; Европейска конвенция за защита на археологическото наследство, 1991 г.; Европейска конвенция за пейзажа, 2000 г.; Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство, 2003 г., както и Рамковата конвенция за стойностите на културното наследство за обществото, 2005 г. на Съвета на Европа (още не ратифицирана от България) и серия от международни харти на ИКОМОС и ИКОМ. Новите тенденции намират израз в съвременната европейска практика в областта на опазването и използването на културното наследство.

Изявяват се следните по-съществени съвременни тенденции:

1. Система „Културно наследство“. Културното наследство на дадена територия се разглежда като единна система, която обхваща материални и нематериални, движими и недвижими ценности в тяхното единство. Тази система включва нови видове ценности (индустриално наследство, културни пейзажи, културни маршрути, нематериални ценности и др.); разширява своя териториален обхват (от единични обекти до исторически градове и територии) и изявява своите нови социални функции като измерител на качеството на живот и ресурс за устойчиво развитие, особено в сферата на културния туризъм. Селищното и националното културно наследство все повече изявяват своята роля в рамките на регионалните и европейските мрежи от културни пътища (културни маршрути и културни коридори).

2. Връзка: „движимо – недвижимо” културно наследство. В рамките на посочената система на културното наследство музеите осъществяват многостранни връзки с недвижими културни ценности от различен вид (например музеят Лувър в Париж, музеят на Акропола в Атина, музеят на Римското изкуство към Термите на Диоцеклиан в Рим, Археологическата крипта в Париж, музеите в Помпей, Лион, Лиеж, Женева и др.). Така музеят изяснява своята нова роля на медиатор в историческата среда и център, който ориентира посетителите в нея. Той разпространява знания и информация за наследството, най-често с помощта на съвременни информационни технологии и мултимедийни системи.
3. Нова териториална организация. Посочените тенденции намират израз в една нова териториална организация на музейните мрежи във връзка със селищните културни ценности. Тя се характеризира с интегрирането на групи музеи в цялостни комплексни музейни центрове, в търсене на синергия в съвместното действие на различни профилирани музеи във връзка с историческата среда (например Кварталът на музеите във Виена, Музейният остров в Берлин в неговото най-ново съвременно развитие; музейният комплекс на Лувъра и др.). Търсят се вътрешните връзки и комуникацията между отделните колекции, обединени от логиката на културно-историческите и художествените процеси.
4. Нови тенденции в музейното експониране. Непрекъснато се преосмисля начинът на представяне на експонатите с все по-активното участие на съвременни мултимедийни и интерактивни технологии (например новият музей Ке Бранли в Париж), с развитие на образователни и информационни функции включително в интернет и др.
5. Нови тенденции в управлението на музеите. Търсят се нови форми за преодоляване на тясното ведомствено профилиране на музеите, разширява се кръгът на приятелите на музеите, привличат се спонсори, осигурява се финансиране чрез развитие на вторични помощни дейности и др. Изяснява се също ролята на музеите за управлението на дейностите за опазване на недвижимото културно наследство.

В светлината на посочените тенденции трябва да бъде оценено днешното състояние на музейната мрежа в София.

III. АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ

Музейното дело на територията на Столицата има забележителна история, свързана с еволюцията на археологическата дейност и консервационната теория и практика от началото на миналия век до днес. В резултат културно-историческият ресурс на територията на София е до голяма степен идентифициран. В общи линии е съхранена и изявена историческата стратификация в нейната автентичност. Музейната мрежа акумулира изключителни движими ценности от цяла България, включително и от Софийския ареал. Натрупан е ценен опит в областта на местното самоуправление на наследството, чийто приемник е ОП „Стара София”. Завършена е работата по Общия устройствен план на София, който предлага цялостна урбанистична стратегия за опазване на системата „Културно наследство” и нейното използване като ресурс-стимулатор за устойчиво развитие, в духа на посочените тенденции.

Наред с тези постижения, съществува определена проблемна ситуация в състоянието на музейната мрежа, която се характеризира със следното:

1. Силно раздробена, дублираща се структура на музейната мрежа. Съществуващата музейна мрежа в София включва 31 музейни обекта, които в определена степен дублират функциите си. Например, колекциите на Националния исторически музей, Националния археологически институт с музей, Националния етнографски музей, Музея за история на София и др. включват културни ценности от идентични епохи, което при липсата на достатъчна комуникация между музейните колекции затруднява съставянето на една цялостна представа за културната история по нашите земи за широката публика. Националният музей на българското изобразително изкуство и Националната галерия за чуждестранно изкуство представят богатството на пластичните изкуства от различни гледни точки и с различни подходи (географски и хронологичен). Това по същество чуждо на европейското мислене деление на изкуството на „наше” и „чуждо” затруднява формирането на цялостна представа за световния и европейския художествен процес и за ролята на българския принос в него. Раздробяването на музейната мрежа намира израз и в непрекъснатото роене на по-големите музеи в по-малки самостоятелни музеи или филиали. Разпокъсаната структура на музейната мрежа поощрява мисленето „на парче” при развитието на отделните музейни обекти. Липсват цялостни съвременни концепции за интегрирани музейни комплекси, базирани на вътрешните връзки между музейните колекции.
2. Липса на връзки между движимо и недвижимо културно наследство. В това отношение българската практика е твърде далече от посочените съвременни тенденции. Националният исторически музей, поради своята отдалеченост, остава изцяло изолиран от ценностите на градския исторически център. Липсват достатъчно

връзки между колекциите на Музея за история на София и Националния археологически институт с музей с реалната археологическа среда на резервата „Сердика-Средец”, намираща се в непосредствена близост до тях, въпреки че музеите съдържат извънредно ценни експонати, произхождащи именно от резервата. Музеите не изпълняват своята посочена съвременна роля на медиатор в недвижимото културно наследство, особено в областта на приложението на съвременни информационни технологии и мултимедийни системи. Нещо повече, в някои случаи музеите влизат в конфликт с конкретните недвижими културни ценности. Музеят за история на София планира да се разположи в пространствата на Централната минерална баня, което в определена степен ще прекъсне приемствеността на многовековната термална функция на Банята от Античността до наши дни. Националният музей на българското изобразително изкуство не е съобразен с историческата и архитектурна стойност на бившия Княжески дворец и в определена степен я компрометира. В този смисъл музейната мрежа не е в състояние да допринесе за опазването на недвижимото културно наследство в София, което е в определена степен застрашено по различни причини: липсва цялостен археологически кадастър на София; липсва ориентация на публиката в комплексната градска археологическа структура; археологическото наследство и отделни ценни археологически паметници се компрометират под натиска на търговски интереси (изграденият хотел върху част от Амфитеатъра на Сердика, предстоящото нарушаване на къщата на Фингов и др.); липсват планове за управление и цялостни информационни системи за културното наследство и др.

3. Неподходящи амортизирани сгради или липса на сгради. Съществуват музеи, които от години са напълно лишени от собствени сгради (Музеят за история на София, Галерията за декоративно и приложно изкуство и др.). Други страдат от хроничен недостиг на площи за фондохранилища (Националният музей на българското изобразително изкуство, Националният исторически музей, Националният политехнически музей, Националният археологически музей и др.). Голямата отдалеченост на Националния исторически музей от централната градска част и трудната му достъпност силно редуцират потока на неорганизираните посетители в него.
4. Липса на музеи за най-новата история. Свидетелствата за най-новата история на България все още не представляват обект на интерес за системата Културно наследство. Почти нито един от недвижимите обекти от този период не притежава статут на юридическа защита като културна ценност – в резултат някои обекти от този период са вече трансформирани или разрушени (Мавзолея). Стотици произведения на монументалното изкуство са изоставени

или поразени. България е една от малкото държави без музей на съвременното изкуство, а София е една от малкото столици на бивши социалистически страни без музей, посветен на периода на тоталитаризма.

5. Неизползван потенциал за развитие на музейната мрежа. Паралелно с нарастването на потребностите от нови площи за експониране или фондохранилища, определени възможности за пространствено развитие на музейната мрежа остават неизползвани. Например въпреки идеите за използване на квартал 500 за цялостен музейен комплекс (датираща още от времето на арх. Никола Николов), все още липсват конкретни стъпки за цялостно осмисляне на съществуващите площи. Не са реализирани практическите стъпки за усвояването на средите около сградата на бившия софийски Арсенал (сега Национален музей „Земята и хората“), въпреки идеите за това още преди 20 години.
6. Липса на адекватни форми на управление. Посочената раздробена и дублираща се структура на музейната мрежа в определена степен се дължи на липсата на единство в политиката и управлението на различните музейни обекти. От посочените 31 музея, 17 представляват държавни музеи към Министерството на културата; 12 – ведомствени музеи към различни ведомства, 2 – общински музеи. Във всяка група се лансират различни идеи за управление и развитие, което внася непоследователност в общата музейна политика. Липсват идеи за създаване на смесени държавно-общински форми на управление, които биха рационализирали както усвояването на държавен фонд за тази цел, така и за развитието на самите музеи.

Най-общо, съществува недостиг на стратегическо, системно мислене за развитието на музейната мрежа в нейната цялост в контекста на културното наследство на столицата. В резултат, музейната мрежа в столицата не е в състояние да реализира достатъчно ефективно своите функции в смисъла на посочените съвременни тенденции.

IV. ЦЕЛИ НА КОНЦЕПЦИЯТА

Целите на настоящата концепция се определят като се имат предвид посочените културни ресурси на столицата, днешните тенденции в тази област и актуалното състояние на музейната мрежа. Целите имат предвид развитието на водещите столични музеи, които до голяма степен определят ефективността на общата музейна мрежа.

Главна цел на Концепцията е: Етапно усъвършенстване на териториалната организация и реструктуриране на водещи столични музеи, за постигане на синергия в рамките на стратегията за опазване и устойчиво развитие на културното наследство на София.

Постигането на тази цел е свързано с изпълнението на следните специфични цели:

1. Оптимизиране на териториалната организация на музейната мрежа във връзка с Общия устройствен план на София – система „Културно наследство“. Целта предполага усъвършенстване на местоположението на музейните обекти; тяхното прегрупиране и интегриране, при рационално усвояване на съществуващите възможности; съобразяване със столичната центрова система и с комуникационно-транспортните мрежи, осигуряващи достъпност.
2. Осигуряване на взаимодействия между музейната мрежа и структурата на недвижимото културно наследство. Целта е свързана с реализиране на посочената съвременна роля на музея в системата на недвижимите културни ценности, която обогатява както музея, така и прилежащото му недвижимо културно наследство.
3. Допълване на музейната мрежа, за да бъдат обхванати незасегнати до сега периоди в развитието на художествената култура. Тук се има предвид преди всичко развитието на визуалните изкуства от близката история (тоталитарното изкуство) и в най-съвременните им проявления (съвременно изкуство).
4. Търсене на нови интегрални форми на институционално управление на музейните обекти за постигане на по-висока ефективност на музейната дейност.
5. Постигане на отвореност и етапност в решаване на проблемите на музейната мрежа, в зависимост от съществуващите възможности. На настоящия етап не е възможно радикално преосмисляне на цялостната музейна мрежа на София или на всички водещи столични музеи. Например, проучванията на Министерството на културата на различни алтернативи не откриват засега възможност за намиране на нова сграда за Националния исторически музей в рамките на градския исторически център, според целите на настоящата концепция. Търсенето в това отношение ще продължи и в бъдеще, като Министерството на културата своевременно ще реагира на всяка нова възможност.

Важното е, че Концепцията цели да лансира едно ново, по-различно, стратегическо мислене за подход към развитието на музейната мрежа, отчитайки перспективната роля на културното наследство за качеството на живот и за устойчиво развитие, особено в сферата на културния туризъм. На тази база столицата би могла да изявява в бъдеще все по-силно своята роля на европейски културен център, привлекателен за туристи от цял свят.

Концепцията ще бъде отворена за бъдещо допълване и развитие, което ще отчита както новите тенденции, така и съществуващите възможности за тяхното приложение.

V. ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Настоящите предложения са базирани върху детайлни проучвания на софийския исторически център, съществуващата музейна мрежа и възможностите за развитие на стратегията, предложена от Общия устройствен план на София за опазване и развитие на системата Културно наследство.

Според Общия устройствен план, системата Културно наследство на територията на Столична община обхваща:

- Историческо ядро със силна концентрация на културни ценности в територията на компактния град;
- Радиални исторически пътища, които осъществяват връзките на ядрото с националните, Югоизточно-европейските и европейските културни маршрути и културни коридори;
- Агломерация от културни ценности извън компактния град, която включва манастирите на „Софийската Света гора”, археологическите паметници, културните пейзажи и др.

За целите на настоящата Концепция най-голям интерес представляват възможностите на историческото ядро на Столицата, където симбиозата между музейната мрежа и недвижимите ценности би имала най-силен ефект. Ядрото включва:

- Двамата върхови културно-исторически модула: Резервата „Сердика-Средец” и Сердикийския некропол с църквата „Св. София” и Храм-паметника „Св. Александър Невски”, както и историческата ос, която ги свързва по пл. „Княз Александър I” и бул. „Цар Освободител”;
- Територията на груповите културни ценности и техните охранителни зони;
- Направлението по бул. „Витоша”, ориентирано към Планината и парковете във връзка с нея, изявяващо традиционната връзка на града с природната среда.

Посочените направления доразвиват античните оси на Кардо и Декуманус на древна Сердика.

В тази структура се обособяват три зони с много силен културен потенциал и възможности за развитие на музейни центрове с висока ефективност:

Зона А – Зоната на бившия Княжески дворец.

Зоната включва централния културен обект – Двореца и неговите връзки с емблематични културни ценности: на запад – с Резервата „Сердика-

Средец”, с най-близката, Източна порта и със сградата на Националния археологически институт с музей; на север – с Античния амфитеатър на Сердика; на юг – с Градската градина. Самият Дворец притежава висока историческа стойност, с ключово значение за историята на София. Намиращите се сега в него Национален музей на българското изобразително изкуство и Национален етнографски музей не само не изтъкват, но дори в определена степен компрометират тази стойност. Министерството на културата преценява, че с голямо основание Дворецът би могъл да приеме Музея за история на София. Там Музеят може да представи своята колекция (която в значителна част е свързана именно с Двореца), като заедно с това изтъкне както историческата стойност на сградата, така и връзките и с посочените направления. Важна би била и връзката на Музея за история на София с Националния археологически музей, чиято колекция включва едни от най-ценните движими културни ценности, свързани с Резервата „Сердика-Средец”.

Зона Б – зоната около Храм-паметника „Св. Александър Невски” и Сердикийския некропол с църквата „Св. София”.

Зоната притежава мощен културен потенциал, формиран от емблематични културни ценности и значими културни институции. Министерството на културата преценява, че включеният в зоната кв. 500 (който сега съдържа сградата на Националната галерия за чуждестранно изкуство и неизползваната бивша сграда на Техническия университет) предоставя ценна възможност за организация на комплексен музеев център: Национален музей на визуалните изкуства. Той ще интегрира Националния музей на българското изобразително изкуство и Националната галерия за чуждестранно изкуство на единна концептуална основа. Извънредно благоприятна би била близостта на комплекса до: Криптата при Храм-паметника „Св. Александър Невски”, Сердикийския некропол и църквата „Св. София”, Националната художествена академия, Ботаническата градина (като евентуална среда за експониране на пластични обекти), изложбената галерия на ул. „Шипка” 6, както и до съзвездие от културни ценности. Средата би създала възможности за цялостно представяне на развитието на изобразителното изкуство по нашите земи от най-древни времена до съвременните му прояви, в контекста на световния и европейския художествен процес, както и във връзка с мястото, където се формират бъдещите творци в тази област – Националната художествена академия.

Зона В – зоната около Софийския Арсенал (сега Национален музей „Земята и хората”)

Зоната развива традиционната връзка на града с природната среда (от парка на НДК, през „Моста на влюбените”, към Южния парк и планината).

След изграждането на НДК и адаптацията на съхранената част от Арсенала за Национален музей „Земята и хората“, зоната започна постепенно да формира своя културен потенциал. Сградата на Музея и разположената в близост историческа ценност с национално значение „Гарнизонно стрелбище“ формират груповата културна ценност „Гарнизонно стрелбище – Софийски арсенал“. НДК и средата около него представляват значителен културен център с активни съвременни функции. „Мостът на влюбените“ през последните години изяви възможности за организиране на оригинални експозиции на открито. Съществува проект с осигурено финансиране по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство за адаптиране на старата Административна сграда (Щаба) към Арсенала за Музей на съвременното изкуство. Проучванията показват, че е възможно възстановяване на разрушената през 80-те години част от Софийския арсенал и изграждането на подземно фондохранилище. Всичко това дава основание на Министерството на културата да предложи създаване и развитие на Национален музейен комплекс „Арсенала“, включващ сегашния Национален музей „Земята и хората“, сградата на бъдещия Музей за съвременно изкуство и новите части (възстановения изчезнал обем на Арсенала и подземното фондохранилище). Комплексът ще функционира в природната среда на парка, която ще предостави отлични възможности за експозиции на открито на фона на Витоша.

Зона Г. Съществуват възможности за обособяване и на четвърта зона с музейен център извън историческото ядро, свързан с най-новата българска история – Музей на тоталитарното изкуство. Центърът би могъл да бъде разположен в кв. Дървеница, до комплекса от сгради на Министерството на културата, върху територията на КАТ-София, при условие, че КАТ бъде изместен от мястото, след изграждането на неговата административна сграда. Музеят ще включва скулптурна експозиция на открито в паркова среда, закрити експозиции в съществуващите сгради на КАТ и фондохранилища. Възможности за фондохранилища и администрация могат да бъдат осигурени и в рамките на комплекса на Министерството на културата.

Музеят на тоталитарното изкуство трябва да бъде разглеждан в рамките на системата от архитектурни и монументални обекти от този период, лишени засега от статут на юридическа защита като културни ценности. Министерството на културата има намерение да предприеме мерки за цялостно преразглеждане на подхода към опазване на културното наследство от близкото минало.

Важно е да се отбележи, че предложените четири музейни центъра са свързани чрез двата метроdiamетъра и се намират в удобна връзка до станции на метрото.

Посочената система от музейни центрове е отворена за включване на нови елементи от музейната мрежа. Към системата би трябвало да принадлежи и бъдещият комплекс на Националния исторически музей. Министерството на културата е в процес на проучване на различни алтернативи за ново местоположение на НИМ, според целите на настоящата Концепция.

По-долу следва по-детайлно представяне на всяко от посочените предложения.

1. Предложение за Музей за историята на София в бившия Княжески дворец

Музеят за история на София е създаден през 1928 г., по инициатива на кмета на града Вл. Вазов, по повод 50-годишнината от Освобождението и от обявяването на София за столица на България. За времето досега, фондовете на Музея са акумулирали над 120 000 движими културни ценности в рамките на един общо исторически профил. Те представят историята на града от най-ранните епохи с човешко присъствие на територията до днес. Съхраняват се много документи, лични вещи и снимки на изтъкнати държавници, ценни предмети, стилни мебели, колекция от картини, икони, нумизматична сбирка и др. С решение на СОС от 1998, Музеят за история на София става структурен елемент от ОП „Стара София” с основен предмет на дейност опазване и популяризиране на културното наследство на столицата.

Никога досега Музеят за история на София не е разполагал със своя сграда и с възможности за излагане на своите богати колекции. През 1998 г. СОС му предоставя за стопанисване сградата на Централната минерална баня, въпреки съображенията против прекъсването на вековната термална функция на Банята. Проведени са реставрационни работи по сградата, които не са приключили; изградени са инженерни системи; изготвени са тематични планове за бъдещия музей в Банята, върху обща квадратура от 7 200 кв. м. По преценка на Музея за история на София, необходимите площи за нормално функциониране на Музея би трябвало да бъдат общо 10 300 кв. м.

Сградата на бившия Княжески дворец (Двореца), предложена да приеме Музея за история на София съдържа частичен сутерен, първи, втори и тавански етажи. Конструкцията на сградата е в лошо състояние. Тя никога не е била цялостно укрепвана и реставрирана. Инженерните системи не отговарят на съвременните изисквания. Досега са били извършвани инцидентни консервационно-реставрационни работи без цялостен ефект. Извършвани са реставрационни работи на фасадите по проект на „Красива България”.

Сега в сградата са настанени Националният музей на българското изобразително изкуство и Националният етнографски институт с музей при БАН с общи експозиционни площи: 2 700 кв. м., фондохранилища: 1 720 кв. м. и административни помещения: 1 550 кв. м. (общо 5 970 кв. м.). Никога досега не са били извършвани цялостни проучвания и проектиране за реставрация и адаптация на сградата за нуждите на музей. Сегашните експозиции не изтъкват архитектурните достойнства и историческата значимост на сградата, напротив – влизат в определени противоречия с тях. От друга страна, сградата не е в състояние да осигури нормално разгъване на функциите на двата съществуващи там музея. Следователно, сегашната ситуация в Двореца създава конфликти както за сградата, така и за помещаващите се в нея музеи.

Предложението за разполагане на Музея за история на София в Двореца предполага необходимостта от цялостно конструктивно укрепване на сградата и реставрация на интериорите за изява на нейните културни и исторически стойности. Налага се също изготвяне на цялостен проект за опазване и адаптиране на сградата за нуждите на Музея за история на София. В частта Визуализация на настоящата Концепция се предлага примерно функционално зонироване на пространствата на сградата. Експозицията трябва да изтъкне историческия дух на мястото, да се свърже с неговите особености. Предлага се една от най-представителните зали в сградата („балната” зала) да бъде цялостно реставрирана и експонирана като автентичен интериор на Княжеския дворец.

Очевидно не е възможно цялостно експониране на сегашната колекция на Музея за история на София в наличните пространства на Двореца, при съществуващия традиционен начин на експониране. Необходимо е да бъдат проучени най-съвременните методи за развитие на музейни функции в историческа среда с висока културна стойност, при използване на възможностите на мултимедийни системи и информационни технологии. Трябва да бъде използван с въображение изключителният шанс за представяне на историята на София в центъра на нейното историческо ядро. В случая, от голямо значение е и посоченият изключителен културен контекст на Двореца – връзките му с Резервата „Сердика-Средец”, с Античния амфитеатър на Сердика, с Градската градина, с Националния археологически музей (при обмислена комуникация между двете колекции). Трябва да се използват и някои неочаквани възможности: например по известни сведения съществува стара подземна връзка между Двореца и Министерството на отбраната, във връзка и с подземните пространства на Мавзолея. Тази подземна структура би дала възможност да се предложи на посетителя една уникална екскурзия в автентична историческа среда, запазила духа на епохата. Следователно, необходимо е експозицията на Музея за история на София да се съобрази с по-широкия културен контекст на Зона А, да се обвърже със съседните музеи, да се приспособи към особеностите на историческата среда. Необходимо е също да бъде използвана всяка

възможност за бъдеща консервация и реставрация на посочените недвижими културни ценности във връзка с Музея.

Заедно с посочените възможности, трябва да бъдат взети под внимание и някои допълнителни съображения, свързани с реализацията на предложението:

- Необходимостта от цялостно укрепване, реставрация и адаптация на сградата преди в нея да бъдат въведени музейните функции;
- Необходимостта да бъде намерено решение за мястото на колекцията на Националния етнографски музей, което би съответствало на неговата идентичност. Би могло да се обмисли евентуално експониране в Двореца на част от колекцията на Музея, отнасяща се до градския бит, синхронна с историческата среда, при една вътрешна комуникация между колекциите на двата музея.
- Необходимостта от приложение на нови форми за управление на Музея за история на София и ОП „Стара София” – например като държавно-общинска структура с отношение както към държавната собственост на сградата, така и към общинската собственост на музейната колекция, разположена в нея. Една възможност е създаване на смесен културен институт между Държавата и Общината, който би могъл да интегрира и Градската художествена галерия.

Накрая, при оценката на предложението трябва да се отчете фактът, че при него се дава нов шанс на Централната минерална баня да възроди своята вековна термална функция, която е част от уникалната културна специфика на столицата.

2. Предложение за Национален музей на визуалните изкуства (в квартал 500)

Предложението предвижда цялостно усвояване на кв. 500 за нуждите на Национален музей на визуалните изкуства, интегриращ колекциите и функциите на съществуващите два музея: Националния музей на българското изобразително изкуство и Националната галерия за чуждестранно изкуство.

Двата съществуващи музея водят своето начало непосредствено след Освобождението на България през 1878 г., когато към създадената тогава Публична библиотека се формира първият в страната музеен отдел. Той прераства в самостоятелен Народен музей. Постепенно, в годините до Втората Световна война, в художествения отдел на музея се формира значителна колекция от картини и скулптури. Намеренията този отдел да получи статут на самостоятелна културна институция се осуетяват от

започналата война. По време на бомбардировките на София е разрушена и сградата, предвидена за Държавна художествена галерия. Скоро след войната – през 1948 г., с Първо постановление на Министерски съвет се създава Националната художествена галерия. Първоначално тя се помещава в сградата на бившето Градско казино (днес Софийска градска галерия), през 1954 г. ѝ е предоставено административното крило на бившия Княжески дворец на пл. “Княз Александър I” № 1.

Националната художествена галерия открива няколко свои филиала в рамките на София – в Криптата на храм-паметника “Св. Ал. Невски” (1965 г.) и къщите-музеи “Иван Лазаров”, “Никола Танев” и “Вера Недкова” (през 70 и 80-те години на ХХ в.). С Постановление 25 на МС от 23.01.1995 г. Националната художествена галерия е преобразувана в Национален музей на българското изобразително изкуство. В момента Националният музей на българското изобразително изкуство включва 31 304 движими културни ценности – произведения на пластичното изкуство от различни жанрове.

Националната галерия за чуждестранно изкуство получава своя самостоятелен музеен статут през 1985 г., когато отделът за чуждестранно изкуство прераства в самостоятелна институция, като включва и новопридобити творби. Галерията заема новата сграда, проектирана от големия български архитект Никола Николов, като интерпретация на сградата на Държавната печатница, изградена върху част от кв. 500. Националната галерия за чуждестранно изкуство разполага с общо 9 841 броя движими културни ценности – творби на пластичните изкуства от различни жанрове.

Сегашните сгради на двата музея отговарят в различна степен на техните потребности.

Както бе посочено, сегашната сграда на Националния музей на българското изобразително изкуство (бившия Княжески дворец) е до голяма степен неадекватна на потребностите на Музея. От своя страна, присъствието на Музея се отразява неблагоприятно на националната културна ценност. Площите са неподходящи и недостатъчни за спецификата на експозицията. В момента Музеят разполага с общо 4 257 кв. м. (2 541 кв. м. за експозицията и 1 716 кв. м. за депо и други функции). Потребностите на музея се оценяват на общо 13 580 кв. м. (9 300 кв. м. за експозиции и 4 280 кв. м. за депа и др.) Сегашните фондове са пръснати на различни места из София.

Националната галерия за чуждестранно изкуство разполага с несравнимо по подходящи пространствени условия в сградата, изградена специално за целта. Въпреки това се преценява, че наличните площи не са достатъчни. В момента Галерията разполага общо с 4 685 кв. м. (4 250 кв. м. за експозиция и 435 кв. м. за депа и др.). потребностите се оценяват на общо 8 280 кв. м. (4 250 кв. м. за експозиция и 2 030 кв. м. за депа и др.).

Общо за двете сгради потребностите възлизат на 21 860 кв. м.

Предложения за усвояване на целия квартал 500 (след изнасянето на Техническия университет) се коментират от десетилетия. Самият арх. Н. Николов е предлагал идеи за усвояване на бившата сграда на Техническия университет и построяване на остъклено високо тяло в нейния вътрешен двор. По-късно, арх. Вл. Николов, по задание на предишен министър на културата, предлага нови проекти, от които по частични задания се усвояват по два етажа в крилата на сградата към бул. „В. Левски” и ул. „Московска” (за временни експозиции, депа и консервационни ателиета). Част от комплекса (крилото към ул. Оборище) остава неусвоена, ползвана от ансамбъл „Филип Кутев” и Алианса. Общото, което характеризира досегашния подход е работата „на парче”, покриваща инцидентни нужди на двете музейни институции.

Настоящата концепция предлага един различен подход. Тя предполага цялостен замисъл, при който богатите колекции на двата музея се интегрират в интегрална музейна институция – Национален музей на визуалните изкуства, организиран в духа на най-съвременните тенденции. Според Министерството на културата, това би дало възможност да бъде формирана една цялостна представя както за развитието на българските визуални изкуства през вековете, така и за неговия художествен контекст в Европа и света.

Сградите в кв. 500 дават отлична възможност за реализация на тази идея. Тяхната обща светла използвана разгъната площ е около 21 710 кв. м., което почти напълно съответства на оценените потребности на двата съществуващи музея. Разбира се, една нова интегрална концепция би позволила постигането на висока ефективност в използването на площта, особено при съвместяването на някои функции. Към настоящата концепция са приложени планове за примерно функционално зонироване, което включва следното:

- интегрално функциониране на целия комплекс за изкуство – с пространства за организиране на мултифункционални зали за лекции, конференции, семинари и библиотека; за провеждане на нови форми на обучение и представяне на изкуството, както и разширяване на функцията чрез разтварянето ѝ към публиката и приобщаване на нови целеви групи (деца, студенти, творци, изследователи и др.);
- комплексът оформя вътрешен двор, който би могъл да се усвои:
 - на подземно ниво (сутерен 1) – с депа/фондохранилища с удобен товарен достъп откъм ул. "Московска";
 - на партерно ниво (етаж 1) – организирането на публични функции и експозиция на скулптури като форумно пространство, съчетаващо рекреация и изкуство.

- увеличаване на полезната използваема площ и адекватно на съвременните изисквания организиране на:
 - експозиции (постоянни и временни) в сградата на бившия Технически университет, която е строена за училище и разполага с широки коридори, вертикални комуникации и големи зали, позволяващи вариантност при организацията на бъдеща галерия;
 - пространства за пълноценно обслужване на посетителите с места за рекреация (включително кафе) и специализиран магазин;
 - депа/фондохранилища;
 - реставрационни ателиета и лаборатории (с прилежащите им депа и обслужващи помещения) в блока откъм ул. "Московска";
 - помещения за административни нужди.

Целият квартал 500 притежава монументален архитектурен образ, доминиран от сградата на Националната галерия за чуждестранно изкуство. Този образ кореспондира с важността на един национален център за изкуства. Класическата строгост на сградата и лаконичността на фасадите на сградата на бившия Технически университет (строена през 50-те години на XX век) и на блоковете откъм ул. "Оборище" дават възможност за излизане на изкуството навън – във вътрешния двор на комплекса и озеленените пространства около него. Неутралните пространства в интериора, ненатоварени с историческа значимост дават възможност за изява на самото изкуство и на идеите, които то внушава.

Стоманобетонната конструкция на сградата на бившия Технически университет (строена за нуждите на техническо училище, включително за зали с тежко оборудване) би могла след необходимото конструктивно укрепване на база на конструктивна експертиза, да поеме нормативните натоварвания за функцията на център за изкуство. В допълнение, подмяната на настоящите подови настилки (паркет върху бичмета с пълнеж от сгурия) със съвременни такива дава възможност за усвояване на една допълнителна височина от 10 - 15 см за различни инсталации. Конструктивната стабилност на блокове откъм ул. "Оборище" следва да се изясни след конструктивна експертиза. По предварителна преценка на място, сградите могат да поемат натоварвания, свързани с депа в сутерен, обслужване на посетители и временни експозиции на ниво партер и мултифункционални зали и администрация на горните етажи.

Както бе посочено, местоположението на Националния музей на визуалното изкуство предоставя големи възможности за осъществяване на връзки в богатия културен контекст. Квартал 500 е разположен в централното историческо ядро на София, в територия, богата на културни ценности. Като важен елемент в зоната, комплексът в квартал 500 ще предлага силни смислови и урбанистични връзки с редица обекти в

прилежащата му градска среда: културни ценности и места, традиционно свързани с изкуството:

- емблематични ценности на културното наследство и историята, оформящи облика на София: храм-паметник "Св. Александър Невски", базилика "Св. София", паметник на Васил Левски, Национална библиотека "Св. св. Кирил и Методий", Софийски университет "Св. Климент Охридски", Национална художествена академия;
- основни обекти, свързани с изкуството:
 - Криптата на храм-паметник „Св. Александър Невски” - мястото на иконната галерия (отдел "Старо българско изкуство" към сегашния Национален музей на българското изобразително изкуство);
 - Национална художествена академия, връзките с която биха улеснили: достъпа на студентите по изкуства до съкровищата на българското изкуство и ярки примери от чуждестранното; внедряването на съвременни форми на обучение близо до изкуството; възможностите за изява на младите бъдещи творци;
 - Съюз на българските художници - "Шипка" 6, близостта с която би дала възможности за по-пълноценна изява на българските творци;
 - Българските букинисти по ул. "Париж" - традиционно пространство, свързано с продажбата на редки книги, ценности, картини и икони.
- паркова среда в центъра на София: ботаническата градина на север, озеленените пространства около пл. „Св. Александър Невски” на запад и пред Народната библиотека на югоизток дават възможност за излизане на изкуството на открито.

Квартал 500 е разположен на един от софийските рингове (бул. "В. Левски", бул. "Сливница", ул. "Опълченска", бул. "Ген. Михаил Д. Скобелев") и дава възможности за удобен достъп:

- Комплексът заема цял квартал, което го прави достъпен отвсякъде и дава възможност за адекватна организация на различни нива на достъп: публичен, служебен, товарен;
- мястото дава удобна връзка с градски транспорт: тролейбусен, автобусен, метро и трамваен;
- обезпечен е достъпът с автомобил и с автобус (за организирани групи) с възможност за паркиране и изчакване в синята зона на пл. „Св. Александър Невски” или по бул. "В. Левски";
- основните пешеходни подходи могат да се организират откъм пл. „Св. Александър Невски”, бул. "В. Левски" и ул. "Оборище";
- съществува възможността за удобно организиране на товарен достъп към комплекса по рампа откъм ул. "Московска".

3. Предложение за Национален музейен комплекс „Арсенала” (около сградата на бившия Софийски арсенал, сега Национален музей „Земята и хората”)

Предложението предвижда създаване на музейен комплекс около запазените сгради на бившия Софийски арсенал: сградата на бившата „Голяма коларска работилница” (сегашният Национален музей „Земята и хората”) и бившата административна сграда (Щаба) към Арсенала – двете сгради със статут на архитектурни ценности с местно значение. Сградите, заедно с комплекса на Гарнизонното стрелбище формират груповата културна ценност „Гарнизонно стрелбище - Софийски арсенал”.

Сегашният Национален музей „Земята и хората” представлява утвърдена музейна институция с широка и разнообразна културна програма. За Административната сграда на Арсенала (Щаба) е одобрен проект по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство, за адаптирането и за „Музей на съвременното изкуство”, чиято реализация е предстояща.

Предлага се развитие на съществуващия комплекс от сгради с възстановяването на разрушеното през 80-те години двуетажно северозападно крило на „Голямата коларска работилница” и изграждане на подземно фондохранилище между него и Административната сграда. Това би дало възможност за създаване на интегрален музейен комплекс, съставен от:

- Националният музей „Земята и хората” (около 4 000 кв. м. разгъната застроена площ)
- Музея за съвременното изкуство (около 1 200 кв. м.);
- Реконструираното двуетажно крило на „Голямата коларска работилница” (около 5 520 кв. м. със сутерена);
- Подземното фондохранилище (около 1 500 кв. м.).

Общата площ на музейния комплекс ще възлиза на около 12 220 кв. м.

Комплексът ще създаде възможност за благоприятно бъдещо развитие на Музея за съвременно изкуство (сегашната сграда е сравнително ограничена по обем и без сутерен) в духа на възприетата концепция за него. Съществува възможност също за развитие на Националния музей „Земята и хората” и за въвеждане на допълнителни културни и образователни функции към музейния комплекс.

Съществен аспект на проекта е необходимостта от максимално съобразяване с природната среда, като очертанията на комплекса ще бъдат прецизирани след преценка на съществуващата растителност и визуални перспективи.

Околната паркова среда би могла хармонично да включи произведения на визуалните изкуства на открито.

Както бе посочено, околната паркова среда и близостта до значими културни обекти и традиционни пространства (НДК, мемориални обекти край него, Гарнизонното стрелбище, Моста на влюбените и др.) създават стимулиращ контекст на комплекса. Близостта до метростанцията го прави лесно достъпен.

4. Предложение за Музей на тоталитарното изкуство (кв. Дървеница)

България е една от страните в бившия Източен блок на Европа, които все още нямат както музей свързан с времето на тоталитаризма, така и недвижими обекти на наследството от този период със статут на културна ценност. В Чехия, Полша и Унгария съществуват такива музеи. Предложението цели да запълни тази празнина в нашата музейна мрежа, като създаде музейна среда, в която да бъдат експонирани представителни образци на изкуството, създавано в нашето близко минало. Трябва да си представяме този музей като част от мрежата на следи от това време, които могат да бъдат открити във всички зони на София: от периферията на града (монумент „Знаме на мира”, Резиденция Бояна) до Централната градска част (Комплекса на Ларгото, подземията на бившия Мавзолей, Паметника на Съветската армия, Братската могила и др.).

За Музея се предлага територията, в която днес е разположено КАТ – София, в непосредствена близост до комплекса от сгради на Министерството на културата в кв. Дървеница. Предложението е реализуемо при условие, че комплексът на КАТ бъде преместен в строящата се за него нова сграда. Разположено извън историческия център, предлаганото място не е натоварено с друг исторически смисъл и позволява безпристрастно възприемане на експозицията. Зоната има добра комуникационна достъпност – в непосредствена близост до спирка на метрото, в близост до основни комуникационни артерии.

Предлага се Музеят на тоталитарното изкуство да включва експозиция на открито в паркова среда, която да се свърже с озеленената зона на север от парцела. Съществуващите халета на КАТ, разположени в територията на комплекса, могат да бъдат използвани за експозиции на закрито. Самите халета, заедно с други съществуващи съоръжения (например портала) могат да бъдат експонирани като автентични експонати от времето. Част от сградите в комплекса на Министерството на културата (предназначени някога за нуждите на бившия НИПК) биха могли да приемат фондове и администрация на музея. Приложените към настоящата концепция схеми представят едно примерно функционално зонироване на комплекса.

VI. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение, Министерството на културната предлага настоящата Концепция с убеждението, че тя ще помогне за усъвършенстването на съществуващата структура на музейната мрежа в София и ще допринесе за развитието на Столицата като водещо европейско културно средище, привлекателен център на международния културен туризъм.

Министерството на културата предлага на Министерския съвет следното решение:

Министерският съвет приема предложената от Министъра на културата „Концепция за водещи столични музеи” и предлага на Министерството на културата да предприеме конкретни практически мерки за нейното приложение и развитие.